

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

ДВЕ НОВИ КНИГИ НА ПРОФЕСОР ВЛАДКО МУРДАРОВ

ВЛАДКО МУРДАРОВ. РАЗНИ НОВИ (И СТАРИ) ЕЗИКОВИ СЪВЕТИ.

СОФИЯ, BLACK FLAMINGO, 2025, 191 с.

ВЛАДКО МУРДАРОВ. РАЗНИ СЪВЕТИ ЗА ПРАВОГОВОРА.

СОФИЯ, BLACK FLAMINGO, 2025, 190 с.

В рецензията се представят двете последни книги на проф. Владко Мурдаров: „Разни нови (и стари) езикови съвети“ и „Разни съвети за правоговора“, в които по достъпен начин се обясняват актуални проблеми на книжовноезиковата норма, анализират се често допускани грешки и се дават препоръки за правилната употреба на думи и изрази. Изтъква се ролята на включените в книгите езикови бележки за подпомагане на говорещите и пишещите на български език в стремежа им към правилно и точно използване на речта.

TWO RECENT BOOKS BY PROF. VLADKO MURDAROV

VLADKO MURDAROV. NEW (AND OLD) MISCELLANEOUS LANGUAGE TIPS.

SOFIA, BLACK FLAMINGO, 2025, 191 p.

VLADKO MURDAROV. MISCELLANEOUS PRONUNCIATION TIPS.

SOFIA, BLACK FLAMINGO, 2025, 190 p.

This review presents the two most recent books by Prof. Vladko Murdarov, *New (and Old) Miscellaneous Language Tips* and *Miscellaneous Pronunciation Tips*, in which the author explains current issues of the standard language norm accessibly, analyses frequently occurring errors and provides recommendations for the correct use of words and expressions. The review highlights the role of the language notes included in the books in supporting speakers and writers of Bulgarian in their efforts to achieve correct and precise language use.

© КАТЯ ЧАРАЛОЗОВА, 2026 / © KATYA CHARALZOVA, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0). /

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Актуалните проблеми на езиковата култура винаги са били във фокуса на вниманието на проф. Владко Мурдаров. Книгите му, издавани първоначално в поредицата „Родна реч“ на издателство „Просвета“, както и покъсно отпечатаните в издателство Black Flamingo, са резултат от неговия постоянен творчески интерес към проблемите на езиковата култура. Плод на внимателен анализ, те дават обективна картина на съвременната езикова практика и имат за цел да подпомогнат говорещите български език в стремежа им към правилно и точно използване на речта. И тъй като в езиковата практика се появяват все нови и нови случаи, които изискват намесата на езиковеда за разрешаване на затрудненията, проф. В. Мурдаров е провокиран да издава своите книги, където умело коментира новопоявилите се трудности и ги обяснява по достъпен начин с надеждата, че ще бъде чут и разбран от мнозина. Не случайно е избран жанрът *езикова бележка*, за да бъде представен материалът кратко и достъпно, а препоръките да достигнат до повече хора. На целта да бъде ангажирано вниманието на читателя, са подчинени и стилът на бележките, съзнателната експресия на места, както и интригуващите заглавия (*Магии с политическото слово; За манипулациите, инсинуациите и т.н.; Яка досада; За разстоянието, дистанцията и дестинациите; Трансформация на канцеларицината* и др.). Езиковите бележки в двете книги са тематично разпределени в четири части, а в петата част за улеснение на читателите са подредени по азбучен ред всички коментирани думи, форми и изрази. Всяка от книгите започва с увод, който информира за целите, структурата и предназначението; в самите статии се посочва каква е допусканата грешка, причината за появата ѝ и правилното решение на проблема – правописен, правоговорен, граматичен, стилистичен.

Ще се спра по-обстойно на последните книги от поредицата, издавана от издателство Black Flamingo: „Разни нови (и стари) езикови съвети“ (2025) и „Разни съвети за правоговора“ (2025).

Езиковите бележки в първата и втората част на „Разни нови (и стари) езикови съвети“ са посветени на правописни и правоговорни проблеми, третата част се отнася до колебания при граматичните норми и някои случаи на дублетност, четвъртата част разглежда въпроси, свързани с чуждите думи в българския език и стилистиката на изказа. На практика са обхванати всички аспекти на книжовната норма и нейната кодификация.

В първата част са анализирани правописни и правоговорни грешки: неправилният изговор на глаголните окончания и на някои членувани съществителни във връзка с условния правопис, напр. [гордостъ] вм. [гордостта], правописът на членувани съществителни като *нощ, мощ, свец*, както и грешки, свързани с прилагането на правилото за *променливо я* (вж. *Пак за твърдостта на българите; Твърдостта на българите; Силата на диалекта; Досадни масови грешки; Премятане на звуковете* и др.). Проф. В. Мурдаров разяснява причините за грешки, резултат най-вече от небрежен изговор и диалектни влияния. В част от статиите се разискват някои проблемни случаи с ударението на чужди думи, като например погрешната

употреба на *мониторинг* вм. *мониторинг*; *дѣкан* вм. *декан*; *фермер* вм. *фѣрмер* и др. Две от бележките анализират грешки, свързани с логическото ударение при предлози и съюзи (*или – или* вм. *или – или*; *против* вм. *протиѳ*).

Две от бележките във втората част на книгата са за правописа на лексикални единици със съставка от чужд произход, където съвременната норма допуска разделно писане (*фитнес център, бинго зала, тенис клуб, паник бутон* и др.), а също и за правописа на сложни думи със съставки *авто-, агро-, гео- евро-*, които се пишат винаги слято със следващата основа. Обръща се специално внимание на правописа на съчетания с буквени съкращения, напр.: *PSR тест, BG паспорт, НАТО генерал, ТОЛ система, тв репортер* и още много други случаи, предизвикващи въпроса: „Как да напишем правилно“ (вж. *За правописните правила при някои сложни думи и съставни наименования; За броя на тиретата в сложните думи*). Често задаваните въпроси за правилно изписване на сложни съществителни, при които подчинена основа е названието на буква или самата буква: *алфа-стабилизатор, П-образен, V-образен* и др., също са отразени в съответните бележки (*За правописа на някои чужди думи и изрази; За правописа на един вид нови сложни думи*). Не са пропуснати и някои трудни случаи при писането на главни букви, напр. при абривиатури, но и в случаи, където употребата на главни букви издава непознаване или незачитане на традицията (*Вярвай В Мен*).

Третата част от книгата е посветена на проблеми на граматичната норма, в голямата си част новопоявили се, но все още ненамерили място в кодификационните справочници. След като разяснява правилата за употреба на бройната форма при съществителни от мъжки род (вж. *Вътрешно противоречие*), проф. Мурдаров се спира на по-трудни случаи, където често се греша. Такива са дистантната съчетаемост и когато числителното стои пред две и повече съществителни, напр. *23 самолета и хеликоптери*, където се употребява форма за обикновено множествено число при втората дума, защото смисълът я налага. Във връзка с подобни казуси авторът формулира правило, което не присъства в официалните справочници. Такива са и случаите при съставни числителни, включващи съществителното *хиляда*.

Специално внимание се отделя на явления, при които се забелязва голямо напрежение между узус и норма. Например при членуването с пълен/кратък член на съществителните от м.р. ед.ч., където са необходими специални лингвистични познания. След като обяснява причините за отклоненията от нормата, проф. В. Мурдаров обосновава с убедителни примери защо не трябва да бъде премахнато правилото за употребата на пълен и кратък член. Забелязана е и масовата грешка да не се членуват съставните собствени имена на учреждения, организации, географски обекти, а също и при заглавия на книги, справочници, наредби, закони и др. (вж. *Недосегаемите наименования и Други недосегаеми наименования*).

Отпадането на падежните форми при някои местоимения се коментира в бележката *За отпадащите местоимения*, като препоръката е да се спазват съществуващите правила. Проф. Мурдаров се спира и на грешките при употребата на кратката форма на възвратното притежателно местоимение *си* и кратките форми на обикновеното притежателно местоимение, което води до промяна в смисъла на изречението (*Той ще извика сестра му* и *Той ще извика сестра си*).

Не е пропуснат и глаголът с неправилната употреба в устната реч на форми, следствие от т.нар. „мекане“ (*броиме, четеме, ходиме* и др.). Експанзията на тези форми според проф. Мурдаров се крие в погрешната представа, че става дума за дублетни форми, чиято употреба е правилна. Тревогата на езиковеда предизвиква и употребата на глаголни форми, повлияни от диалектен изговор. Става дума за неправилните, но често срещани *влезна, излезна, слезна*, чиято употреба погрешно се смята за напълно правилна и навлиза и в писмената книжовна реч.

Една друга книжовна норма системно се нарушава в писмената и устната реч и привлича вниманието на езиковеда. Става дума за употребата на различни форми за число при миналите деятелни причастия, от една страна, и при миналите страдателни причастия и прилагателните – от друга, при изразяване на учтивост: миналите деятелни причастия са в множествено число, докато миналите страдателни причастия са в единствено число. (*Госпожо, Вие чела ли сте тази книга* вм. правилното *Госпожо, Вие чели ли сте тази книга*; *Госпожо, Вие сте много известни* вм. правилното *Госпожо, Вие сте много известна*.)

В четвъртата част на книгата са събрани езикови бележки за думи и изрази, неправилно използвани поради непознаване на тяхното значение или на стилистичната им характеристика. *Езиковите съвети* на проф. В. Мурдаров имат за цел постигане на точна и изразителна реч и ясен изказ. Вниманието му е привлечено от неточната употреба на думи като *експертиза, спекулация, спекула* и др., които са често срещани в речта на някои политици с претенции, че говорят на нов, модерен език, а всъщност издават непознаване на родния език. Използвани не на място, такива думи правят речта неясна, маниерна и трудна за разбиране. Колкото и да звучи странно, думи като *токсичен*, в повечето случаи употребени преносно, съвсем не допринасят за обогатяване на речта, а я правят еднообразна и пълна с клишета, макар и възприемани като модерни.

Не по-малък проблем е непознаването на съчетаемостта на някои думи (*друга алтернатива, различна алтернатива*). Тези въпроси са коментирани в няколко бележки, които обясняват значението и правилния изговор, а където има правописен проблем – и правописа на думите (вж. *Заразната токсична връзка; За новите значения на старите чужди думи; Няма друга алтернатива*). Анализирайки речевата практика, проф. В. Мурдаров с тревога отбелязва навлизането в книжовната реч на жаргонни думи и изрази, а също

и на клишетата (вж. *Жаргонната дума „яко“ в книжовния речник; Две жаргонни думи в книжовния речник. Между култов и класен*).

В най-новата книга на проф. В. Мурдаров „Разни съвети за правоговора“ вниманието му е привлечено от причините, които водят до правоговорни грешки. Особеният интерес към темата за правоговора се свързва с наблюдението, че в книжовната реч наред със старите се срещат и много нови грешки и колебания, на които до този момент не е отделяно подобаващо внимание. По тази причина на темата за правилното говорене е посветена отделна книга, като авторът се надява изводите и препоръките, представени в краткия формат на езиковата бележка, да постигат максимален ефект в практиката.

Книгата „Разни съвети за правоговора“ също е структурирана в пет части, като последната представлява азбучен показалец на коментираните случаи. Всяка езикова бележка започва с коментар на правоговорното правило, както и на допусканите грешки, причините за колебанията и препоръки за правилна употреба. Особено внимание проф. В. Мурдаров обръща на формулирането на ясни и точни правила, които да улеснят говорещите.

Авторът смята, че основните причини за нарушаването на правоговорната норма са небрежният изговор и непреодолените диалектни навици. Диалектното влияние се проявява в редуцията на широките неударени гласни, както и в твърдия изговор на меките съгласни. Редуцията е описана детайлно в бележките *Потъмнялото о; Потъмнялото е; Престараване при и*. Такива правоговорни грешки (които могат да прераснат и в правописни) водят до нарушаване на смисъла, както е при думите *оказвам и указвам, оронвам и уронвам, молах и молих, лекувам и ликувам, птиче и птичи* и др. Затвърдяването на меките съгласни е коментирано в няколко бележки, като са обхванати всички по-важни случаи при изговор на окончания на глаголи от първо и второ спрежение и някои глаголи от трето спрежение, а също и случаите на членуване на съществителните с наставки *-ар* и *-тел* (вж. *Твърдостта на българина; Пак за твърдостта на българина*). Детайлно са описани грешките във връзка с правилото за променливото *я* при миналите деятелни и миналите страдателни причастия, при сложните думи (вж. *Т.нар. променливо я; Пак за т.нар. променливо я*).

Разгледани са по-типичните грешки при изговора на звучни и беззвучни съгласни както в средата на думите, така и на границата между тях; на грешки при изговора на предлозите *в, с, от*. Коментирани са и грешки при уподобяването на шумови съгласни и особено замяната на звуковете *з* и *ж* пред *ш, ч, ж* (*раишит* вм. *разишит, бежжичен* вм. *безжичен*), уподобяване на съгласната *д* пред *н* и *ч* (вж. *Странно уподобяване; Поведението на предлога в; Поведението на предлога с; Поведението на предлога от*).

Особено внимание се обръща на спазването на правоговорната норма при произнасянето на двойните съгласни (вж. *За двойните съгласни*), на

грешките при комбинацията от две гласни, от които едната е *е* или *и*, преминаваща в *й* (вж. *За двойките гласни; За двойните гласни*), а също и на явлението хиперкоректност (*Двойно н от престараване*), което може да доведе до смислови грешки и правописни проблеми. Обстойно са представени вмъкването на звукове (*фащам* вм. *хващам*, *тва* вм. *това*, *безна* вм. *бездна*, *дъш* вм. *дъжд*, *вишист* вм. *висшист* и др.) и тяхното изпадане (*двойнствен* вм. *двойствен*, *через* вм. *чрез* и др.).

В новата книга „Разни съвети за правоговора“ се акцентира върху все още нементирани случаи, при които има правоговорен или правописен проблем. Проф. В. Мурдаров никога не се е задоволявал само с регистриране на грешката. Той винаги търси причините за неправилния изговор – замяната на звукове, свързана с диалектен или небрежен изговор (замяна на звук *дж* с *ч* или *дж* с *ж* в думи като *манжа* вм. *манджа*, *брич* вм. *бридж*; на *т* с *д* в *тантела* вм. *дантела*; вмъкване и изпадане на звукове като в *пуберитет*, *перспектива*, *експлодирам*, *индентифицирам*, *езуит* и др.). Причините за подобни грешки са неясният за българите начин на образуване на дадена чужда дума и стремежът за облекчаване на трудния изговор; народната етимология и аналогията с позната дума (вж. *Новите стари грешки; Добавените звукове; Нахалното н; Пропуснатите звукове; Пак за пропуснатите звукове; Отпадащите звукове; Досадните масови грешки; Пустата народна етимология*).

В третата част на книгата са включени бележки за грешно поставено ударение, като във всеки конкретен случай проф. В. Мурдаров обосновава правилното място на ударението. Грешката, изговорена в публичното пространство и повторена от медиите, получава широко разпространение (вж. *Тъй рече елитът; Криворазбрана престижност*). При българските думи грешките при ударението идват от влиянието на диалекта (вж. *Възможните дублети; (Не)нужните ударения*), а при чуждите – от непознаването на точното място на ударението (вж. *Вносните ударения*). Още една причина за грешки при ударенията е ироничният изговор на някои думи – грешните ударения, повторени многократно, се възприемат за правилни (вж. *Иронизираните ударения*). Така, разкривайки причините за грешките, авторът във всеки конкретен случай формулира правило (съвет), съобразено с особеностите на езика.

Съществена част от езиковите бележки е свързана с уменията да се подбират изразните средства според целта на изказването. В областта на правоговора във връзка с различните произносителни стилове е много важно да се знае към кой стилистичен пласт принадлежи дадена дума. Колебанията, на които обръща внимание В. Мурдаров, засягат някои дублетни форми на числителните, местоименията, глаголите и наречията. В по-изискания стил на говорене са препоръчителни формите *мене*, *тебе*, *този*, *тази*, *тези*, *тук*, *там*, *така*, *иначе*, *днес*, *нощес*, *вън*, *зная*, *чувствам* и др. (вж. *Числител-*

ните имена – дълги и къси; Чувство за стил; Пак за чувството за стил; Искан да слезна; Глаголи в съкратен вид; Стилкови различия).

В последната част на „Разни съвети да правоговора“ се разглеждат „всякакви затруднения и грешки при употребата на формите на думите, които по различни причини се изговарят неправилно“ (с. 121). Формулираните правила се отнасят до изговора на отделни граматични форми и са свързани с мястото на ударението при членуваните едносрични съществителни от мъжки род и при формите им за множествено число, при съществителните с наставка *-ище*, при членуваните числителни с член *-та*, при членуваните притежателни местоимения, при повелителните форми (*Колебаещите се ударения; Досадните езиковеди; Въпрос на стил; Форми на заповедта* и др.).

Коментират се и някои тенденции в развитието на езика, илюстрирани с интересни примери. Те се отнасят до граматични явления, все още неизследвани и неописани напълно, напр. повелителни форми от типа *недей да ходиш*, обръщението, разколебаната употреба на *кого*-формите, съгласуването при учтива форма, членуването (вж. *Учтиви докрай; Вече не може; Въпреки очакванията; Забравяните местоимения* и др.). Всички тези случаи, където кодифицираната норма е влязла в противоречие с узуса, са забелязани своевременно и са получили обяснение, което надхвърля по задълбоченост обичайния коментар в езиковата бележка.

В заключение искам да подчертая, че всички описани случаи в „Разни нови (и стари) езикови съвети“ и „Разни съвети за правоговора“ са прецизно подбрани и илюстрирани с много примери, като целта е една – езиковите знания, поднесени достъпно и интригуващо, да достигнат до по-голям кръг читатели и да бъдат осмислени така, че гласът на езиковеда да бъде чул от всички, за които тези съвети имат значение.

Катя Чаралозова / Katya Charalozova

✉ Доц. д-р Катя Чаралозова

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

charalozova@abv.bg

✉ Assoc. Prof. Dr. Katya Charalozova

Department for Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod Blvd., bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

charalozova@abv.bg